

Светозар Милетић

Метохије и из других српских земаља повлачила и маса Срба који су ратовали на страни Аустријанаца.

Доласком српског становништва из Србије у Подунавље (1690), из Босне (1697), затим у тзв. Шакабендиној сеоби 1739, али и у бројним миграцијама, све до XIX века српски етнички простор се ширио и учвршћивао према северу - од Земуна и Темишвара, од Вуковара и Осијека до Сентандреје, Острогона, Коморана и Ђера.

Манифест цара Леополда

Манифестом Инвитаоријом (Litterae invitatoriae), цар Леополд је б. априла 1690. позвао Србе да остану на својим огњиштима и помогну његовој војсци, а он ће им, заузврат, обезбедити повластице - слободу вероисповести, право на избор војводе, ослобађање од јавних терета и дажбина, изузев оних које су плаћали пре турских освајања.

Како царска војска није могла да се одржи у Србији, те се почела пребацивати северно од Саве и Дунава, за њом су нагрнуле бројне групе српских избеглица на челу са Чарнојевићем. Позивајући се на Инвитаорију, патријарх је од двора у Бечу обећане привилегије затражио и за српске избеглице које су се преселиле у Угарску.

Рачунајући и даље на војнички допринос Срба, цар им је током 1690. и 1691. године издао две Привилегије и једну пројекцију диплому у којима се свеукупан српски живаљ третира као посебан народ (Natio Rasciana). Гарантовао им је верске слободе, избор архиепископа „из српског народа и језика“, задржавање под управом и под уредбама својих рођених власти у случају повратка у стару постојбину, као и ослобађање од дажбина према Католичкој цркви.

Српски народ је тако после Велике сеобе Леополдовим привилегијама добио неку врсту персоналне аутономије која се односила на све његове припаднике на територији Хабзбуршке монархије, а првенствено на подручјима земаља Кру-

не Светог Стевана (Краљевина Угарска). Све српске привилегије, заједно, биле су у сукобу са државним и историјским правом Мађара, као и са правима која је у Аустрији и Угарској имала Католичка црква. Зато су и мађарски државни сталези и Католичка црква водили енергичну борбу против Срба и њихових привилегија.

Убрзо, већ 1691. постало је јасно да се Беч неће доследно придржавати датих привилегија Србима. Уместо на место војводе као српског политичког вође, Јован Монастерлија проглашен је подвојводом. Отворено је и питање народно-црквеног сабора о којем у привилегијама није било речи, а Срби су га подразумевали у оквиру права да сами бирају свог духовног старешину и архиепископа са световним овлашћењима.

Суочени са низом неизвесности, упркос додељеним привилегијама, Срби су у новој отаџбини почели помишљати на засебну аутономну територију у склопу монархије. Таква идеја први пут је формулисана 1694. на Народно-црквеном сабору у Баји. Српски захтеви наишли су на жесток отпор царских и угарских власти и Католичке цркве.

Половичне привилегије

Народно-црквеним привилегијама Срби су били везани за бечки двор који их је признао као народ и обећао им верске слободе, али им није доделио посебну националну територију и сопствену управу којој су тежили од краја XVII века.

Стога су Срби настојали да почетком XVIII века за своје „бечке“ привилегије добију потврду и Мађарског сабора, али Католичка црква и мађарски сталези желели су да умање значај указа Леополда Првог. Тежње Мађара и Католичке цркве све више су се подударале са централистичким ставом бечког двора који је декретима, донетим у периоду од 1729. до 1734., током владавине Карла Шестог (1711-1740), знатно преиначио привилегије додељене Србима.

Остало је „нетакнуто“ само право сло-

МИ СМО И СРБИ И ГРАЂАНИ

У свом говору на Благовештенском сабору, поводом пете тачке предложеног захтева, за колективно представништво српског народа у доњем дому угарског сабора, Светозар Милетић је, вођен принципима либерализма и демократичности, поручио: „Јер и ми Срби смо и Срби и грађани.“ Његови погледи - национални и политички - сажети у „Тучинданском чланку“ и на Благовештенском сабору, те неуморна и смела активност коју ће после тога развити на пољима националне и локалне политике и културе, створиће од Милетића незамењивог народног вођу и трибуна са трајном харизмом и непоколебљивим националним ставом („И један Србин ако остане - он је народ“). Постаће прва личност Уједињене омладине српске у борби за културно и политичко јединство српског народа (1866-1872), оснивач, писац програма и ауторитативни вођа Српске народне слободоумне странке (1869). У неколико мандата био је посланик у Угарском парламенту и на српским народно-црквеним саборима, а у два наврата (1861-1862. и 1867-1868) и градоначелник Новог Сада.

бодног избора митрополита, као и слобода јавног богослужења. Митрополит, међутим, више није имао статус „главе нације“. Ускраћена му је и могућност да бира епископе без претходног одобрења цара. Срби више нису имали право ни да граде своје храмове.

Истина, остављена им је слобода да светкују по старом календару, али су, по декрету, морали да славе и католички Божић, Ускрс и Духове. Свештенство СПЦ поново је потпало под ингеренцију државних органа, који су могли да му суде у случају криминалних и грађанских парница. Најзад, декретима су Срби поново били обавезани да плаћају „десетак“ Римокатоличкој цркви и бискупима.

Нарочито тешко време по наше сународнике наступило је у периоду владавине Марије Терезије, аустријске царице јединог женског и, уједно, последњег владара династије Хабзбурга. Њена владавина трајала је пуне четири деценије, од 1740. до 1780. године.

Царица је према Србима водила дволичну политику, упркос њиховим војним заслугама. Понекад је потврђивала Леополдове повластице, али их је често и „прецртавала“ Нарочито је била истрајна у подршци унијаћењу, у чему су је снажно подстицали представници Хрвата.

Царица укида војне крајине

Одлука царице да Мађаре, који су се у рату за аустријско наслеђе изненада показали лојалнима, награди укидањем Поморишке и Потиске војне крајине, додатно је онерасположила Србе. Сматрали су се изневеренима, јер су у том рату поднели велике жртве. За њих је царичина одлука значила губитак повлашћеног статуса граничара и војника и срозавање на статус кметова. Све то резултирало је немирима, побунама и исељењем дела Срба у нове крајине према Банату и у Шајкашку.

Ове невоље појачавале су жељу Срба да сопствени опстанак учврсте територијалном аутономијом. Ова идеја је први пут потпуно артикулисана на Темишварском сабору 1790. године, а кулминирала је током револуције 1848. и 1849. године.

Као први српски народно-црквени сабор политичког карактера, Темишварски

сабор отпочео је низ значајних скупова Срба у Угарској у периоду од 1790. до 1918. године, на којима се решавао не само њихов статус, већ и њихова историјска судбина.

Циљ Темишварског сабора био је да Србима обезбеди равноправан положај у Угарској, што је укључивало посебну територију под управом српске власти у Банату, поштовање Леополдових привилегија, као и да у случају расформирања појединих области Војне границе, Срби граничари задрже своје повластице и да Беч формира Илирску дворску канцеларију.

За ове српске захтеве мађарско племство није хтело ни да чује. Бечки двор изашао је Србима у сусрет само утолико што је у априлу 1791. формирао Илирску канцеларију, али је и њу после 16 месеци укинуо. Од тада па до 1848, протекло је више од пола века (57 година) док се Србима није указала нова прилика да поново истакну своје захтеве.

У револуционарну 1848. српски народ у Хабзбуршкој монархији ушао је са потпуно формираном националном свешћу и јасним политичким програмом чијих ће се основа држати све до Првог светског рата. Прихватајући начела четрдесетосмашке револуције, они су пред мађарске револуционаре изашли са захтевима да се признају српска народност, право на употребу српског језика, верска слобода и право на одржавање српских народних сабора.

Кошут одбија српске захтеве

При том су Срби били спремни да прихвате неповредивост Угарске као државе и у њој првенство мађарског језика. Мађарски првак Лајош Кошут, међутим, у преговорима са Ђорђем Стратимировићем одбио је све захтеве уз оштар одговор да у Угарској држави постоји само један „политички народ“ мађарски. У супротном, одлучиваће мач.

Ни ово није поколебало Србе. На Мајској скупштини у Сремским Карловцима, од 13. до 15. маја исте године, српски народ се прогласио као „политички слободан и независан“ у оквиру Хабзбуршке монархије и Угарске и донео одлуку о стварању Српске Војводовине (Срем,

Благовештенски сабор

КОЛЕБАЊЕ ПАТРИЈАРХА РАЈАЧИЋА

Патријарх Рајачић се колебао да ли да прихвати такав „партикуларни сабор“ који му је личио на још једну политичку игру. Унапред је сумњао у резултате. Одлучио је, ипак, да прихвати одржавање Благовештенског сабора, јер је српски народ од тог окупљања пуно очекивао: „боље икакав сабор него никакав“.